

List och styrka genom den strategiska historien

av Lars Wedin

TITEL:

La ruse et la force. Une autre historique de la stratégie

FÖRFATTARE:

Jean-Vincent Holeindre

FÖRLAG:

Perrin, Paris 2017

DETTA ÄR EN av de bästa böcker recensenten läst i ämnet strategi. Den har dock ett allvarligt fel eftersom boken behandlar enbart markkriget. Detta kan dock bero på att det finns färre källor avseende det marina området. Frågan har kanske aldrig varit aktuell avseende flygkriget?

Holeindre behandlar strategins historia ur perspektiven list (*ruse*) och styrka (*force*). Den kan ses som en kritik mot Victor Davis Hansens berömda (och kritiserade) bok *The Western Way of War: Infantry Battle in Classical Greece* (Alfred A. Knopf, 1989) och dennes tes att *the Western way of war* fokuserar på strategier och taktiker, där styrka är centralt och direkta strategier överväger. Tesen har tidigare förtjänstfullt vederlagts av John A Lynn (*Battle: A History Of Combat And Culture*, Westway Press 2003). Tvärtemot Hansen argumenterar Holeindre för att list respektive styrka har dominerat beroende på krigens karaktär och den rådande strategiska kulturen.

Utgångspunkten är Homeros *Iliaden* där Achilles ställs mot Odysseus. Achilles representerar styrka, chockverkan och kraftsamling. Odysseus å andra sidan står som typ

för "listen": manöver, utnyttja stridskrafterna ekonomiskt, rörelse och överraskning. Achilles söker äran på slagfältet, Odysseus använder list för att vinna. Achilles dör en krigares död, Odysseus tar sig hem till sin familj. Urtypen för Odysseus list är den trojanska hästen. Temat återkommer i Gamla Testamentet där David utnyttjar en krigslist (*stratagème*) för att kompensera för sin relativa svaghet och därmed vinna över Goliat.

Men list kan också anses som negativt, förrädiskt, omoraliskt, illegitimt. Allmänt sett har det ansetts som legitimt att få fienden att uppfatta en situation felaktigt och därmed låta lura sig i en fälla. Detta står mot det illegitima våldet, som är knutet till förrädiskt beteende (falska uniformer, missbruk av parlamentärflagga etc). Men synen på vad som är legitimt eller inte har skiftat över tiden. Att studera strategins historia är därmed inte bara en fråga om militär effektivitet utan också om de normer som vid tillfället styr våldsutnyttjandet. Detta kan sägas vara bokens huvudtes.

Det tunga grekiska infanteriet, hopliterna, utgör urtypen för kriget enligt traditionen från Achilles. Bataljen skulle ske på öppen

mark, under dager och på en överenskommen plats. Mod och styrka avgjorde. Detta var naturligtvis ett ideal, verkligheten var mindre enkel. Slaget vid Marathon 490 f kr ser författaren som urtypen för ett sådant slag. Mot detta ställer han sjöslaget vid Salamis 480 f kr där Themistokles (c:a 525–40 f kr) dels lyckas övertala de grekiska städerna att slåss mot den persiska övermakten och dels lurar perserna i en fälla genom desinformation. Enligt historikern Plutarchos (46–120 f kr) representerar Aristides (c:a 550–467 f kr), befälhavare vid Marathon, det hederliga kriget till lands medan Themistocles representerar list och kriget till sjöss. De mediska krigen mellan hellenerna och perserna var krig mellan de ”civiliserade” och ”barbarerna” och då kunde gängse regler överträdas.

Under det peloponnesiska kriget, 431–404 f kr, förändras krigskonsten. Nu är det fråga om ett krig mellan två ”civiliserade” kontrahenter, Aten och Sparta, men eftersom detta var ”det första totala kriget, övergavs idealet från hopliterna. Thukydides (c:a 465–400 f kr), krigets skildrare, understryker att ”kriget inte följer en förutbestämd kurs utan hittar självt sina metoder beroende på omständigheterna” (Jämför Clausewitz: kriget är en kameleont). Holeindre ser också Thukydides som ”den första strategiska tänkaren i den västliga sfären”. Men Thukydides är en historiker som reflekterar över såväl politiska som militära frågor. I hans kölvatten kommer de första militärteoretikerna Xenophon (428–354 f kr) och Aeneas Tacticus (400-talet f kr). För den förre är den militära effektiviteten huvudsaken. Det gäller att utveckla förmågan att föra krig, att utnyttja omständigheterna och helst att skapa gynnsamma sådana. Listen är en del i detta. Aeneas för liknande resonemang på den taktiska nivån. För honom är kriget mer en fråga om list än om styrka. Batalj bör bara levereras när

alla andra medel använts; läsaren känner igen resonemanget från Sun Tzu.

Det tidiga romerska tänkandet liknar det grekiska. Romarna lägger emellertid stor vikt vid de etiska och juridiska frågorna och skapar en doktrin kring det rättfärdiga kriget (*bellum justum*) och skiljde därvid på rätten att föra krig (*jus ad bellum*) och krigföringens utövande (*jus in bellum*). Romarna kunde använda krigslistor (stratagemer), ”hedervärda lister”. En fiende som Kartago var däremot svekfull; dess krigslistor var alltså inte hedervärda. Krigslistor var alltså acceptabla när romarna ansåg att de var legitima, kriget är lagligt när Rom ansåg det vara så. Rent allmänt är det naturligtvis så att det är segraren som skriver historien och bedömer vad som var berättigat respektive inte.

Historiker som Polybios (c:a 203–120 f kr), Titus Livius (59–17 f kr) och ovan nämnde Plutarchos betonade att romarna under republiken (510–27 f kr) inte använde krigslistor utan förlitade sig på styrka. Därmed skapades en myt om den romerska krigföringen, som inte var helt sann. en härförare som Caesar (100–44 f kr) använde förvisso krigslistor.

Under kejsartiden användes däremot krigslistor. Kriget blev nu också föremål för vetenskapliga undersökningar. Från och med det första århundradet skrevs många militärteoretiska verk av författare som Onosander (1. århundradet e kr) vars verk *Strategikos logos* [avhandling om generalen] trycktes i ”modern upplaga” under renässansen och var mycket uppskattat av en härförare som Moritz av Sachsen (1696–1750). Andra sådana författare var Sextus Julius Frontinus (40–103 e kr) och Polyenus (1. århundradet e kr) som båda skrev om krigslistor. Den förre underströk exempelvis att fienden ska sättas i underläge innan striden börjar; ännu ett exempel på att Sun Tzus tänkande inte är så avvikande från europeiska tankar som det ofta sägs. Den mest kände av de romerska

tänkarna är Vegetius som är den ende som presenterar en övergripande genomgång av antikens krigskonst i sin bok *Epitoma rei militaris* (Sammandrag om krigskonsten – mellan 383 och 450 e. kr.). Enligt honom var den romarrikets främsta militära fördel dess förmåga till anpassning.

Den judiska historien enligt Gamla Testamentet är full av krig. Krig var nödvändiga för att judarna skulle kunna erövra Kanaan, det land som Gud lovat dem. Klement av Alexandria (omkr 140–220) som skapade en syntes av hellenism, judendom och kristendom, såg för övrigt hebréerna som grundare av krigskonsten med Moses som en ”föregångsman”. Kristendomen, som är sprungen ur judendomen, har en annan karaktär, den är universell och inte nationell och byggde dessutom på ett fredsbudskap. Det urkristna kriget stod mellan det Goda och det Onda. Krigslistor, i spirituellt mening, användes av det Ondas krafter som försökte hindra de kristna att nå det himmelska riket.

När kristendomen blev romersk statsreligion omkring 380 uppstod därmed ett problem, Rom förde förvisso krig men hur skulle detta kunna förenas med kristendomens fredsbudskap? Svaret blev att krig kunde föras under vissa omständigheter, det rättfärdiga kriget. En av de första att definiera detta var Augustinus av Hippo (354–430): ”man för krig för att få fred.” Med tiden etablerade Thomas av Aquino (1225–1274) och hans efterkommande ett specifikt kristet tänkande byggt på ett tredelat arv, det hebreiska arvet där krigslistan ”beordras” av Gud, det romerska tankegodset om det hedervärda kriget samt det grekiska arvet med dess kombination av klokhet och (listig) intelligens.

Det medeltida tänkandet byggde vidare på antiken men anpassades till den aktuella situationen. Särskilt betydelsefulla var Vegetius och Frontinus; speciellt den förre som länge

sågs som Referensen avseende militära frågor. Här möter läsaren också en av de mycket få kvinnliga strategiska tänkarna: Christine de Pizan (eller Pisan) (1364–1430) som bl a skrev en avhandling i militära frågor (*Livre des faits d'armes et de chevalerie*) avsedd för den franske tronföljaren. En intressant punkt i hennes tänkande var att en befälhavare borde agera så, genom överraskning och list, att han hade skaffat sig ett överläge redan innan slaget skulle börja. Läsaren känner återigen Sun Tzus tankar. Hennes syn på det rättfärdiga kriget förefaller varit pragmatisk, alla medel var tillåtna givet att kriget var rättfärdigt; krigslistan är bara ett medel bland många andra.

Mot slutet av medeltiden träder en ny aktör fram. Ingenjören; ordet kommer från franskan med betydelsen en person som konstruerar fortifikationer eller andra tekniska hjälpmedel för krigets förande. Dessa ingår så att säga under rubriken krigslistor och var därigenom tvivelaktiga, moraliskt, teologiskt, juridiskt och politiskt, men motiverades av behovet av effektivitet. Varför riskera en batalj om man kan vinna på annat sätt?

Medeltiden brukar anses som slut i och med renässansen; en av dess första stora tänkare, politiskt och militärt, var Machiavelli (1469–1527). Han är mest känd för *Fursten* från 1513 men den enda bok som publicerades under hans livstid var *Dell'arte della guerra* (Om krigskonsten) från 1521. För Machiavelli var kunskap om krigskonsten en förutsättning för en effektiv regering. För det första, därför att en regering som inte har tillgång till en försvarsmakt och kunskap om dess användning utsätter sitt land för fara. För det andra, därför att kunskap om krigskonsten är grunden för effektiv politisk ledning över huvud taget.

Dessa ställningstaganden utgör en brytpunkt i strategins historia. Hittills hade politiken och kriget setts som åtskilda, utom,

kanske, hos Xenophon, som var en förebild för Machiavelli. De klassiska tänkarna hade sett kriget som medel till nationens överlevnad medan politiken syftade till det allmänna bästa. Nu blir kriget en central del av det politiska tänkandet. "(krigs-)listen" binder ihop politik och krigskonst genom att bli en del av politiken. Machiavelli blir därigenom en föregångare för den moderna statsvetenskapen. I *Krigskonsten* återinförs de antika tankarna om *stratagems* och Machiavelli citerar flitigt från Polybios, Frontinus och Vegetius. Det Machiavelli syftar till är emellertid inte att återinföra romerska dygder utan att studera strategen och hur denne skiljer sig från andra.

Strategin kan emellertid inte ses som åtskild från moraliska och normativa aspekter. För Machiavelli var normen inte viktig utan underordnad strategin som i sin tur var beroende av politiken. Den kristna kyrkan hade resonerat tvärtom: strategin och politiken var underordnade de teologiska normerna formulerade i den kanoniska rätten. Under 1600-talet kommer ett nytt spår med det vi idag kallar folkrätt där Grotius (1583–1645) är en av grundarna. Hans arbeten följs upp av schweizaren Vattel (1714–1767) som leder vidare till Dunant (1828–1910), den humanitära rätten och Röda Korset.

Upplysningstidens idéer låg också till grund för utvecklingen av den strategiska teorin under 1700-talet. Därmed är vi framme vid det moderna tänkandet, som får anses någorlunda välkänt.¹ Holeindre drar vidare sin historiska granskning till modern tid och inkluderar dagens problem med terrorism.

Terrorismen ser Holeindre som en fortsättning på det som tidigare kallades det "lilla" kriget, till skillnad från det "stora", mellanstatliga, och som nu benämns irreguljära krig. Detta skulle ha vuxit fram först som en strategi inom ramen för mellanstatliga krig innan det blev autonomt: gerillakrigföring och internationell terrorism. Detta är, anser recensenten, ett inte så lyckat försök att passa in det irreguljära kriget i bokens allmänna ram. Upprörsrörelser av olika har funnits sedan staten etablerades. Spartacusupproret (73–71 f kr) och det judiska kriget (66–73 e kr) är två antika exempel medan Vitaliebrödernas härjningar (slutet 1300-talet), Dackefejden (1542–1543) och Snapphanarna (andra halvan 1600-talet) är exempel från den svenska historien. Det är för övrigt intressant att notera att Försvarsberedningens rapport *Värnkraft* på sitt sätt återinför den äldre synen på det "stora" och "lilla" kriget genom att relativt ensidigt fokusera på det förra: "det väpnade angreppet" och bortse från "gråzonsproblematiken".²

Sammanfattningsvis en mycket spännande bok för den som är intresserad av våra europeiska strategiska rötter. Förhoppningsvis skriver någon en motsvarande bok om sjökriget. Man skulle också önska att det fanns åtkomliga böcker om andra regioners strategiska historia eftersom denna är en nyckel till den aktuella strategiska kulturen.

Recensenten är ledamot av Kungl Krigsvetenskapsakademien, Kungl. Örlogsmannasällskapet samt associerad ledamot av Académie de marine. Han är redaktör för *Tidskrift i Sjöväsendet*.

Noter

1. Den intresserade kan vända sig till artikelförfattarens *From Sun Tzu to Hyperwar. A Strategic Encyclopaedia*, The Royal Swedish Academy of War Sciences, Stockholm 2019.
2. Värnkraft, Ds 2019:8, sid 118.